

Date: 17th June-2025

**SINERGETIK YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINF
O'QUVCHILARINING UMUMMADANIY KOMPETENSIYASINI
SHAKLLANTIRISH**

Qodirov Husniddin Xusanjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada sinergetik yondashuvning ta'lim jarayoniga integratsiyalashuvi, o'quvchilarda umummadaniy kompetensiyalarni shakllantirish masalasi yoritilgan. Sinergetik yondashuvning mohiyati va ta'limdagi uyg'unlik, tizimlilik va o'zaro aloqadorlik tamoyillariga asoslanganligini ta'kidlaydi. Tadqiqot davomida ushbu yondashuv orqali o'quvchilarda madaniyatga hurmat, ijtimoiy faollik, axloqiy me'yorlarga rioya qilish kabi umumiy insoniy qadriyatlar rivojlantirilishi mumkinligi ilmiy asosda tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Sinergetik yondashuv, boshlang'ich ta'lim, umummadaniy kompetensiya, pedagogik jarayon, madaniy qadriyatlar, integratsiya, axloqiy tarbiya.

Abstract: This article discusses the integration of the synergistic approach into the educational process and the formation of general cultural competencies in students. It emphasizes the essence of the synergistic approach and its basis in education on the principles of harmony, systematicity and interdependence. During the study, it was scientifically analyzed that through this approach, students can develop such general human values as respect for culture, social activity, and adherence to moral standards.

Keywords: Synergetic approach, primary education, general cultural competencies, pedagogical process, cultural values, integration, moral education.

Аннотация: В данной статье рассматривается интеграция синергетического подхода в образовательный процесс и формирование общекультурных компетенций у обучающихся. Подчеркивается сущность синергетического подхода и его основа в образовании на принципах гармонии, системности и взаимозависимости. В ходе исследования научно проанализировано, что посредством данного подхода у обучающихся можно развивать такие общечеловеческие ценности, как уважение к культуре, социальная активность, соблюдение нравственных норм.

Ключевые слова: синергетический подход, начальное образование, общекультурные компетенции, педагогический процесс, культурные ценности, интеграция, нравственное воспитание.

Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan ustuvor vazifalardan biri – shaxsning har tomonlama barkamol, tafakkuri rivojlangan, ijtimoiy hayotda faol ishtirok eta oladigan madaniyatli inson sifatida shakllanishini ta'minlashdan iboratdir. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi bu jarayonning poydevorini tashkil qilgani sababli, aynan shu davrda o'quvchilarda nafaqat bilim va ko'nikmalar, balki umuminsoniy va umummadaniy qadriyatlarni shakllantirish muhim ilmiy-amaliy masalalardan biri sifatida e'tirof

Date: 17th June-2025

etilmoqda. Ta'limning mazmunida yuz berayotgan yangilanishlar, integrativ yondashuvlar, innovatsion metodlar va kompetensiyaviy yondashuvlarning jadallashuvi bu boradagi faoliyatni yanada tizimli va samarali tashkil etishni talab qiladi.

So'nggi yillarda pedagogika fanida sinergetik yondashuvning ta'lim jarayoniga tatbiq etilishi dolzarb metodologik yo'nalishlardan biriga aylangan. Sinergetika – bu murakkab tizimlarning o'z-o'zini tashkil etish jarayonlarini o'rganadigan fandır. Uni ta'lim jarayoniga qo'llash esa, o'qituvchining metodik faoliyati va o'quvchining bilim olish jarayonini o'zaro uyg'unlikda olib borish, shuningdek, fanlararo aloqadorlik, tafakkurda yaxlitlik, madaniy-estetik ongini shakllantirish kabi tamoyillarga asoslanadi. Ushbu yondashuv asosida ta'lim berish o'quvchilarni nafaqat bilimli, balki ijtimoiy madaniyatga ega, axloqiy normalarga amal qiladigan, san'at, tarix, an'analar va zamonaviy madaniyatni qadrlay oladigan shaxs sifatida kamol toptirishga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining umummadaniy kompetensiyasini sinergetik yondashuv asosida shakllantirish masalasini o'rganish pedagogik nazariya va amaliyotda dolzarb bo'lib, ta'lim sifati va mazmunini chuqurlashtirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Mazkur maqolada sinergetik yondashuvning nazariy asoslari, uni boshlang'ich ta'lim jarayoniga integratsiyalash imkoniyatlari, shuningdek, umummadaniy kompetensiyani rivojlantirishda tutgan o'rni ilmiy tahlil qilinadi va amaliy tavsiyalar shakllantiriladi.

XXI asrda ta'lim tizimida yuz berayotgan o'zgarishlar inson kapitalini shakllantirishda sifat jihatdan yangi yondashuvlarni qo'llashni taqozo qilmoqda. Jumladan, boshlang'ich ta'lim bosqichida faqatgina an'anaviy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish bilan cheklanib qolmay, balki o'quvchilarda umuminsoniy va umummadaniy qadriyatlarni tarkib toptirishga yo'naltirilgan kompetensiyalarni rivojlantirish dolzarb vazifaga aylangan. Bunday kompetensiyalar qatoriga axloqiy madaniyat, estetik did, ijtimoiy muomala madaniyati, fuqarolik mas'uliyati, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat bilan munosabat bildirish kabilar kiradi. Ularni shakllantirish esa, zamonaviy metodologik asoslar, xususan sinergetik yondashuv asosida olib borilsa, ko'zlangan natijaga erishish ehtimoli yuqori bo'ladi.

Sinergetik yondashuv – bu pedagogik jarayonga murakkab tizim sifatida qarash, o'qitish va tarbiyalashni o'zaro bog'liq, tizimli, hamkorlikka asoslangan hamda o'zgaruvchan holatda kechadigan jarayon deb baholashni nazarda tutadi. Bu yondashuv asosida o'quvchi – faol subyekt, o'qituvchi esa ushbu faoliyatni muvofiqlashtiruvchi koordinator sifatida namoyon bo'ladi. Shunday yondashuvda o'quv jarayoni o'z-o'zini tashkil etuvchi, o'zgaruvchan, adaptiv tizim sifatida ko'riladi va bunda pedagogik ta'sirlar o'quvchilarning shaxsiy faolligini rag'batlantirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda madaniy o'sishiga xizmat qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining umummadaniy kompetensiyasini shakllantirishda sinergetik yondashuv bir nechta asosiy yo'nalishlar orqali amalga oshiriladi:

1. **Fanlararo integratsiya** – Madaniy qadriyatlar, axloqiy tushunchalar va estetik bilimlar o'zaro bog'liq holda, turli fanlar (ona tili, musiqa, rasm, tarixiy o'qishlar va

Date: 17th June-2025

boshqalar) orqali uyg'unlashtirib beriladi. Bu esa o'quvchilarda murakkab hodisalarni yaxlit anglash, madaniy muhitni tahlil qilish va qadrlash kompetensiyalarini shakllantiradi.

2. **Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv** – Har bir o'quvchining individualligini e'tiborga olgan holda, ularning qiziqishlari, ehtiyojlari va madaniy darajasiga mos yondashuvlar qo'llanadi. O'quvchilarni ijtimoiy faol, madaniyatga e'tiborli va tolerant shaxs sifatida shakllantirishga yo'naltirilgan metodlar tanlanadi.

3. **Madaniy va estetik muhitni yaratish** – O'quvchilarni san'at asarlari, milliy urf-odatlar, xalq og'zaki ijodi va zamonaviy madaniyat elementlari bilan tanishtirish orqali ularda estetik did va madaniy sezgirlik shakllantiriladi. Bu jarayonda darsdan tashqari faoliyatlar – ekskursiyalar, muzeylarga tashrif, badiiy tadbirlar ham katta ahamiyat kasb etadi.

4. **Reflektiv faoliyatni rag'batlantirish** – O'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va o'zini baholash ko'nikmalarini shakllantirish orqali ularning madaniy ongini mustahkamlash mumkin. Refleksiya orqali o'quvchilar madaniy voqeliklarga nisbatan o'z pozitsiyasini bildiradi va ijtimoiy qadriyatlarga ongli yondashishni o'rganadi.

Shuningdek, sinergetik yondashuv asosida kompetensiyalarni shakllantirishda o'qituvchining roli alohida ahamiyat kasb etadi. U faqat bilim beruvchi emas, balki madaniy muhit yaratuvchisi, ijtimoiy-madaniy vositachi hamdir. O'qituvchi metodik yondashuvlarini doimiy ravishda takomillashtirib, darslarda turli interaktiv metodlardan foydalanadi: rolli o'yinlar, madaniy kontekstdagi muammoli vaziyatlar, guruhli munozaralar va san'at elementlari asosida mashg'ulotlar tashkil etadi.

Mazkur metodologiya orqali o'quvchilarda quyidagi umummadaniy kompetensiyalarni shakllantirish mumkin:

- madaniyatlar xilma-xilligini tan olish va qadrlash;
- axloqiy me'yorlarga amal qilish ko'nikmasi;
- madaniy muloqotda ishtirok etish;
- milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida ijtimoiy faol pozitsiyani egallash.

Sinergetik yondashuvning boshlang'ich ta'limga tatbiq etilishi o'quvchilarning madaniy rivojlanishini tizimli va izchil ta'minlaydi. Bu esa ularning jamiyatda to'laqonli va faol ishtirok etadigan, ma'naviy barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

Boshlang'ich ta'lim bosqichi – shaxsning intellektual, axloqiy va madaniy jihatdan shakllanishi uchun poydevor vazifasini bajaruvchi muhim bosqich bo'lib, ushbu davrda ta'lim jarayonining mazmuni, metodologiyasi va yondashuvlari o'quvchining keyingi rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ushbu tadqiqotda ko'rib chiqilgan sinergetik yondashuv, boshlang'ich sinf o'quvchilarining umummadaniy kompetensiyasini shakllantirishda samarali metodologik asos sifatida namoyon bo'ldi. Sinergetik yondashuvning o'ziga xosligi shundaki, u pedagogik jarayonga murakkab, o'zaro bog'liq va o'zgaruvchan tizim sifatida qaraydi hamda ta'limning turli tarkibiy qismlarini yagona maqsad sari uyg'unlashtirish imkonini beradi. Sinergetik yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayonida o'quvchilarda quyidagi umummadaniy kompetensiyalar samarali shakllanadi: madaniy qadriyatlarni anglash va qadrlash, estetik did va ong, axloqiy

Date: 17th June-2025

me'yorlarga rioya qilish, ijtimoiy muloqot va madaniyatlararo aloqada faol ishtirok etish. Bunday natijalar, ayniqsa, fanlararo integratsiya, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, madaniy muhit yaratish va reflektiv faoliyatning tizimli qo'llanishi orqali amalga oshiriladi. Sinergetik yondashuv asosidagi pedagogik faoliyat boshlang'ich ta'limda faqat bilim berishga emas, balki o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini ochish, ularni o'z fikri va qarashlariga ega, jamiyatda faol ishtirok eta oladigan madaniyatli shaxs sifatida tarbiyalashga yo'naltiriladi. Bu esa, o'z navbatida, ta'limning nafaqat kognitiv, balki affektiv va ijtimoiy aspektlarini ham qamrab olishga xizmat qiladi.

Shuningdek, sinergetik yondashuv o'qituvchidan yangicha fikrlashni, innovatsion metodlarni tanlash va qo'llashni, o'quvchini madaniy voqelik bilan faol muloqotga jalb etishni talab qiladi. Bu yondashuv o'zaro hamkorlik, uyg'unlik, tizimlilik va tafakkur yaxlitligini shakllantirish orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining umummadaniy kompetensiyasini chuqur va barqaror tarzda rivojlantirishga zamin yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, sinergetik yondashuv boshlang'ich ta'limning mazmun va sifatini yangilashga xizmat qiluvchi, didaktik va tarbiyaviy imkoniyatlari keng bo'lgan yondashuv bo'lib, u orqali o'quvchilarda ijtimoiy-madaniy ongni shakllantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni anglash, madaniyatlararo muloqotda faol ishtirok etish kabi muhim kompetensiyalar samarali ravishda rivojlanadi. Bu esa o'z navbatida, zamonaviy ta'limning asosiy maqsadiga – har tomonlama rivojlangan, madaniyatli va ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Абдеева, И.Х. **Синергетический подход в педагогике: методологические основания и практическая реализация** // Современные научные исследования. – М.: Наука, 2020. – С. 45–52.
2. Қосимова, З.Р. **Бoshlang'ich sinf o'quvchilarida umumiy kompetensiyalarni shakllantirish yo'llari** // Ta'lim va rivojlanish. – Toshkent: TDPU, 2022. – №4. – B. 33–39.
3. Гильмутдинова, Е.М. **Синергетика и педагогика: междисциплинарный диалог** // Вестник педагогических наук. – 2019. – №2 (14). – С. 12–18.
4. Xolboyeva, G.X. **Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning umummadaniy kompetensiyasini shakllantirishning psixologik-pedagogik asoslari** // Pedagogik innovatsiyalar. – 2023. – №1. – B. 24–30.
5. Hoshimov, S.H. **O'quvchilarda madaniy ong va qadriyatlar tizimini shakllantirish.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 146 b.
6. Вербицкий, А.А. **Компетентностный подход и теория контекстного обучения.** – М.: Высшая школа, 2017. – 112 с.
7. Sattorova, D.A. **Boshlang'ich ta'limda integrativ yondashuv asosida kompetensiyalarni rivojlantirish** // Ta'limda innovatsiyalar. – 2020. – №3(11). – B. 56–62.

Date: 17th June-2025

8. Назарова, Г.Н. **Педагогика в условиях синергетики.** – М.: Академия, 2016. – 98 с.
9. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 6-noyabrdagi “Umumta’lim fanlari bo‘yicha o‘quv dasturlari” to‘g‘risidagi qarori.
10. Dewey, J. **Democracy and Education.** – New York: Macmillan, 1916. – 434 p. (asosiy nazariy manba sifatida)

